

p. Szymaniuk

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BS/146/57/90

REAKCJE ROLNIKÓW NA POLITYKĘ ROLNĄ RZĄDU

Komunikat z badań

Warszawa, maj 1990 r.

Polityka rolna rządu budzi zastrzeżenia znacznej części społeczeństwa, a zwłaszcza rolników indywidualnych. We wcześniejszych badaniach powszechnie postulowano interwencjonizm państwowy i preferowanie rolnictwa jako metodę wyjścia Polski z kryzysu¹.

W kolejnym sondażu "Rolnicy o sobie i warunkach swojej pracy"² badano m.in. akceptację społeczną protestów oraz zależność poglądów w tej kwestii od stanu gospodarstwa. Stanowiska wobec nich prezentujemy na tle opinii o kondycji rolnictwa i realizowanej polityce gospodarczej.

1. Opinie o rolnictwie i polityce rolnej

Ankietowani są przekonani o strukturalnych uwarunkowaniach złej sytuacji w rolnictwie. Większość podziela pogląd o jego zacofaniu i małej wydajności (58,2%), ale znaczny odsetek (37,3%) nie zgadza się z tym. Respondenci widzą nie zlikwidowane od wielu lat bariery i przeszkody w rozwoju rolnictwa, np. rozdrobnienie gospodarstw (54%), wiek ich właścicieli (64%), stan wyposażenia w maszyny i narzędzia (54%) czy złą organizację skupu produktów rolnych (63%).

Sceptycznie patrzą na zmiany zachodzące w polskiej gospodarce. Wielu nie akceptuje przyjętego kierunku reform. Częściej (o 9%) wyrażają opinię o złym

---

¹ Zob. "Wieś i problemy rolnictwa w opinii społecznej". Komunikat z badań CBOS, Warszawa, styczeń 1990 r. Badanie przeprowadzono na 1486-osobowej reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności.

² Badanie przeprowadzono w dniach 5-24 kwietnia 1990 r. na 967-osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych.

ich kierunku (39%) niż o dobrym (30%). Nie miało wyrobionego zdania w tej sprawie 31% respondentów. Podobnie oceniano rządowy program stabilizacji: popiera go 32% badanych, a odmawia mu swego poparcia - 38%. Aprobują go głównie rolnicy ze średnim i wyższym wykształceniem (41%), oceniający siebie jako dobrze gospodarujących (39%) oraz rolnicy posiadający małe (do 2 ha) gospodarstwa (37%; tab. 1 aneksu). Warto zwrócić uwagę, że wyraźnie większego poparcia udzielają mu rolnicy z makroregionów: południowo-zachodniego (43%) oraz przemysłowego (42%; rys. 1).

Obecnie, podobnie jak w lutym³, rolnicy rządziej (o 2,5 punkta procentowego) niż pracujący poza rolnictwem akceptują program gospodarczy. Poziom aprobaty chłopskiej dla planu Balcerowicza utrzymuje się na niezmiennym poziomie od lutego br., kiedy to, w stosunku do stycznia '90, obniżył się o 6%.

Politykę rolną rządu T. Mazowieckiego większość (68%) respondentów oceniła negatywnie, 18% - pozytywnie, pozostali (14%) nie zajęli stanowiska.

2. Opinie rolników o konflikcie z rządem i sposobach dochodzenia swoich racji

Zdaniem ponad połowy badanych (52,4%), program Balcerowicza ma wśród ludności wiejskiej więcej przeciwników niż zwolenników. Prawie tyle samo (49,5%) mówi o silnym konflikcie między rolnikami a rządem, 29% określa go jako *słaby*, a 5% stwierdza jego brak.

Występujące w ostatnim czasie protesty rolników przeciw polityce rolnej rządu znajdują niemal powszechne (82%)

---

³ Zob. "Polityka rolna i rynek żywnościowy w opinii społecznej". Komunikat z badań CBOS, Warszawa, marzec 1990 r. Badanie przeprowadzono w dniach 16-19 lutego br. na 1498-osobowej reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie udziałowej dorosłej ludności.

zrozumienie wśród ankietowanych: 42% uważa je za *w pełni uzasadnione*, 40% - za *częściowo uzasadnione* (7% - za *zupełnie nieuzasadnione*, pozostali - 11% - mieli trudności z dokonaniem oceny).

Podobny był stosunek do planu Balcerowicza w lutym '90, kiedy to 51% badanych rolników uznało protesty przeciw programowi za *w pełni uzasadnione*, a 34% - za *w większości uzasadnione* (3% - za *nieuzasadnione w większości*).

Najczęściej są przekonani o "pełnej zasadności" protestów respondenci nie popierający programu Balcerowicza (64%) i negatywnie oceniający politykę rolną T.Mazowieckiego (54%), stosunkowo często - posiadający gospodarstwa rolne powyżej 10 hektarów (51%), rolnicy gospodarstw wyposażonych w podstawowy sprzęt zmechanizowany (49%) i oceniający siebie jako dobrze gospodarujących (47%), rzadziej natomiast - właściciele małych (do 2 ha), niezmechanizowanych gospodarstw (33%), pozytywnie oceniający polityką rolną (15%) oraz popierający plan Balcerowicza (25%, tab. 2 aneksu).

Większość rolników (55%) nie zamierza brać udziału w protestach i strajkach przeciwko polityce rolnej rządu. Chęć taką wyraża co czwarty (23%) badany. Wśród właścicieli dużych, zmechanizowanych gospodarstw - co trzeci. Najrzadziej skłonni są uczestniczyć w nich słabo gospodarujący (61%) oraz właściciele 2-hektarowych gospodarstw (68%, tab. 3 aneksu).

Najczęściej jako środek poprawy własnej sytuacji ekonomicznej postuluje się naciski polityczne: 90% uważa, że powinno się żądać korzystniejszej polityki rolnej (głównie rolnicy z średnim i wyższym wykształceniem, posiadający gospodarstwa powyżej 10 ha i negatywnie oceniający politykę rolną rządu); 71% widzi potrzebę organizowania się w tym celu w partie chłopskie i organizacje broniące interesów rolników. Dopiero na trzecim miejscu wymienia zmiany we własnym gospodarstwie (63%), tworzenie nowych spółdzielni

zaopatrzenia, zbytu i przetwórstwa płodów rolnych (60%). Znacząca grupa ankietowanych, szczególnie chłopów-robotników, skłonna jest szukać pozarolniczych źródeł dochodu (45%). Rzadziej badani optują za bezpośrednim protestem (częściej niż inni właściciele dużych i dobrze wyposażonych gospodarstw): 19% popiera organizowanie strajków i demonstracji, 18% - akceptuje nie płacenie podatków, 11% - proponuje bojkot wyborów (tab. 4 aneksu).

Przewidywania co do ewentualnych protestów rolników w przyszłości nie są jednoznaczne: najwięcej (35%) badanych nie ma wyrobionego zdania w tej sprawie, 28% oczekuje nasilenia się ich w najbliższych tygodniach, a 22% - utrzymania się dotychczasowego poziomu. Pozostali (15%) są przekonani o zmniejszaniu się ich bądź wygasaniu. Wzrostu liczby protestów spodziewają się głównie rolnicy ze średnim i wyższym wykształceniem (36%), posiadający gospodarstwa powyżej 10 hektarów (36%), nie popierający programu Balcerowicza (40%) oraz negatywnie oceniający politykę rolną rządu (34%, tab. 5 aneksu).

* * *

Program gospodarczy rządu nie znajduje wyraźnej akceptacji rolników, a polityka rolna budzi duży sprzeciw. Stosunkowo często krytykują ją dobrze gospodarujący rolnicy dużych gospodarstw, akceptują zaś często nie ci, na których rząd chce stawiać i którzy mogą być "motorem" przemian w polskim rolnictwie.

Protesty rolników przeciw polityce rolnej rządu są przyjmowane ze zrozumieniem nie tylko wśród samych producentów żywności, ale i w szerszych kręgach społeczeństwa. Żale i pretensje rolników mogą powodować silne naciski polityczne na władzę w kierunku zmiany polityki. Za bezpośrednimi wystąpieniami przeciwko rządowi optuje część rolników ze średnim i wyższym wykształceniem oraz dobrze gospodarujących.

ANEKS

Tabela 1. Stosunek respondenta do programu Balcerowicza

(w %)

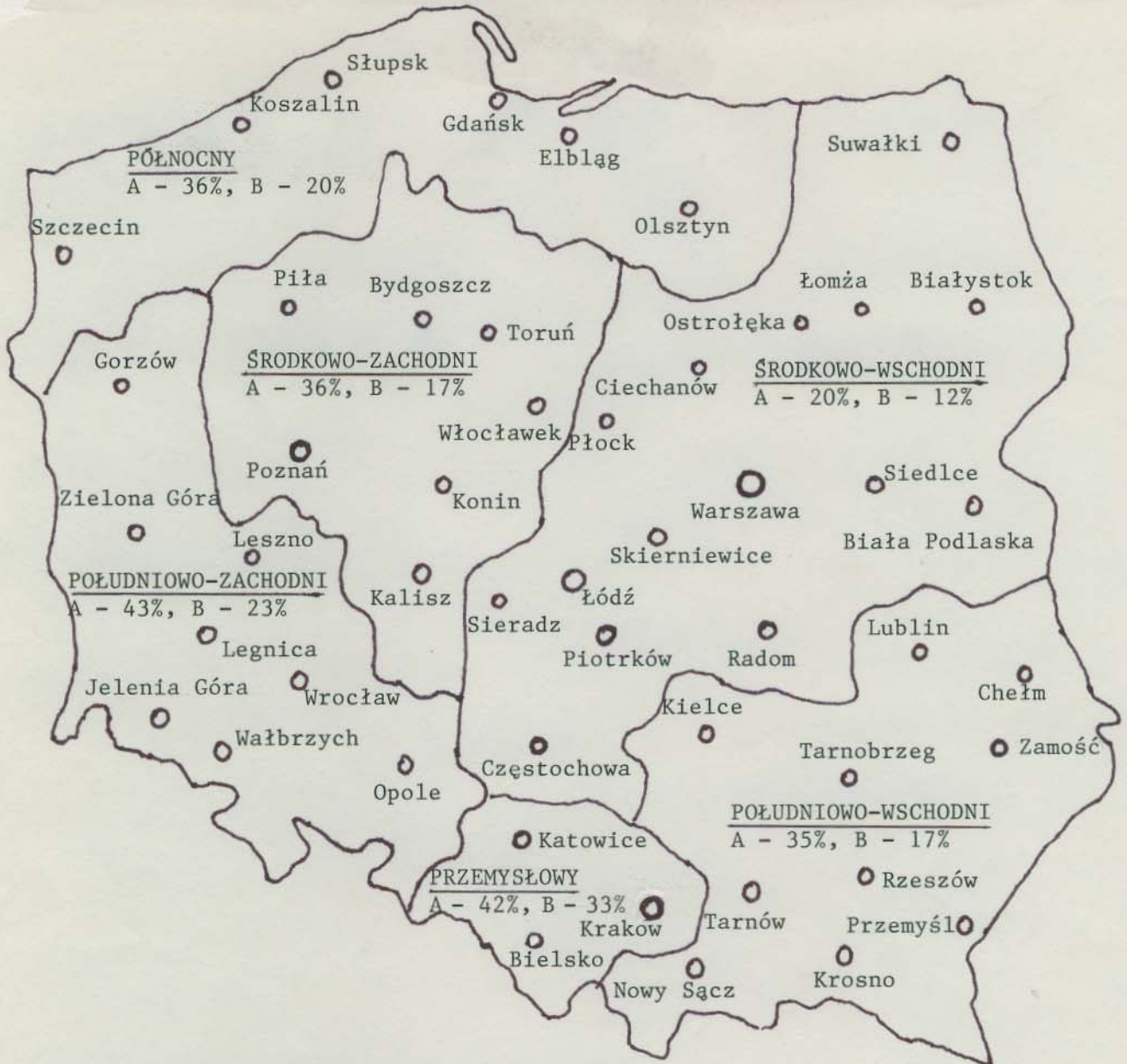
Charakterystyka badanych	W pełni popiera	Raczej popiera	Raczej nie popiera	W ogóle nie popiera	Trudno powiedzieć
Ogółem	5	27	20	18	30
Płeć					
Mężczyźni	5	28	23	19	24
Kobiety	4	23	13	16	45
Wiek					
Do 34	7	28	20	16	29
35-59	4	27	22	20	26
60 i więcej lat	6	25	16	14	39
Wykształcenie					
Podstawowe	4	22	20	18	36
Zasadnicze zawodowe	5	31	19	18	27
Średnie i wyższe	8	33	25	17	17
Wielkość gospodarstwa					
Do 2	7	30	17	12	35
3-5	3	30	18	17	33
6-10	5	23	26	23	23
Powyżej 10 hektarów	5	24	23	20	28
Ocena własnego gospodarstwa					
Dobre gospodarstwo	7	32	22	19	19
Przeciętne	4	27	22	17	30
Słabe	4	18	12	20	47
Brak opinii	5	14	23	5	55
Zmechanizowanie gospodarstwa					
Podstawowe wyposażenie	9	20	25	22	24
Częściowe	4	27	23	20	26
Brak sprzętu	4	30	15	14	36
Ocena polityki rolnej rządu					
Pozytywna	14	43	15	4	24
Negatywna	3	23	23	25	26
Brak opinii	3	27	13	3	52
Program Balcerowicza					
Poparcie	16	84	0	0	0
Brak poparcia	0	0	53	47	0
Brak opinii	0	0	0	0	100

Pytanie: Z początkiem tego roku rząd przystąpił do realizacji programu stabilizacji gospodarczej zwanego planem Balcerowicza. Jak określił(a)by Pan(i) swój stosunek do tego programu gospodarczego? 1. W pełni Pan(i) go popiera 2. Raczej Pan(i) go popiera 3. Raczej Pan(i) go nie popiera 4. W ogóle Pan(i) go nie popiera 7. Trudno powiedzieć, za mało Pan(i) o nim wie

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 5 - 24 kwietnia 1990 na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych (N=967)

Rys. 1. Poparcie dla programu Balcerowicza i polityki rolnej rządu w makroregionach rolniczo-przyrodniczych

A - Poparcie dla programu Balcerowicza
- ogółem w kraju 32%

B - Pozytywna ocena polityki rolnej rządu
- ogółem w kraju 18%

Tabela 2.1. Ocena protestów rolników

(w %)

Charakterystyka badanych	Uzasadnione	I tak i nie	Nieuzasadnione	Trudno powiedzieć
Ogółem	42	40	7	11
Płeć				
Mężczyźni	45	41	7	7
Kobiety	35	38	6	20
Wiek				
Do 34	41	41	7	11
35-59	46	39	5	9
60 i więcej lat	34	42	10	14
Wykształcenie				
Podstawowe	40	39	8	13
Zasadnicze zawodowe	46	41	5	8
Średnie i wyższe	45	42	7	7
Wielkość gospodarstwa				
Do 2	33	40	9	18
3-5	40	43	6	11
6-10	50	38	7	5
Powyżej 10 hektarów	51	38	5	6
Ocena własnego gospodarstwa				
Dobre gospodarstwo	47	41	5	7
Przeciętne	42	41	8	9
Słabe	39	36	6	19
Brak opinii	32	36	9	23
Zmechanizowanie gospodarstwa				
Podstawowe wyposażenie	49	37	9	5
Częściowe	49	38	4	9
Brak sprzętu	33	44	8	15
Ocena polityki rolnej rządu				
Pozytywna	15	59	13	13
Negatywna	54	33	5	8
Brak opinii	23	49	6	22
Program Balcerowicza				
Poparcie	25	59	8	8
Brak poparcia	64	24	6	6
Brak opinii	33	41	7	19
Pytanie: Czy protesty rolników przeciw polityce rolnej rządu są: 1. w pełni uzasadnione 2. tylko częściowo uzasadnione 3. zupełnie nieuzasadnione 7. Trudno powiedzieć				

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 5 - 24 kwietnia 1990 na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych (N=967)

Tabela 3. Udział w protestach

(w %)

Charakterystyka badanych	Weźmie	Nie weźmie	To zależy	Trudno powiedzieć
Ogółem	23	55	10	12
Płeć				
Mężczyźni	27	51	11	12
Kobiety	14	68	6	12
Wiek				
Do 34	29	50	8	13
35-59	25	50	12	13
60 i więcej lat	13	73	6	8
Wykształcenie				
Podstawowe	19	61	9	11
Zasadnicze zawodowe	29	46	11	14
Średnie i wyższe	24	55	11	10
Wielkość gospodarstwa				
Do 2	13	68	7	12
3-5	23	54	10	14
6-10	30	47	11	12
Powyżej 10 hektarów	33	46	13	9
Ocena własnego gospodarstwa				
Dobre gospodarstwo	21	58	14	7
Przeciętne	26	53	8	12
Słabe	15	61	7	17
Brak opinii	18	55	9	18
Zmechanizowanie gospodarstwa				
Podstawowe wyposażenie	35	41	13	11
Częściowe	26	53	11	10
Brak sprzętu	14	65	7	14
Ocena polityki rolnej rządu				
Pozytywna	12	69	12	7
Negatywna	29	51	9	12
Brak opinii	10	62	11	17
Program Balcerowicza				
Poparcie	13	69	10	8
Brak poparcia	40	37	10	13
Brak opinii	12	65	9	14
Pytanie: A czy Pan(i) osobiście uczestniczy bądź wziął(ęła)by udział w protestach lub strajkach przeciw polityce rolnej? 1. Tak 2. Nie 3. To zależy (od czego?) 7. Trudno powiedzieć				

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 5 - 24 kwietnia 1990 na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych (N=967)

Tabela 4. Działania, jakie powinni podjąć rolnicy dla poprawy własnej sytuacji ekonomicznej

w procentach

Charakterystyka badanych	Żądać korzystniejszej polityki rolnej	Organizować strajki, protesty	Nie płacić podatków	Bojkotować wybory
Ogółem	90	19	18	11
Płeć				
Mężczyźni	90	20	19	12
Kobiety	89	15	14	9
Wiek				
Do 34	96	20	16	8
35-59	89	19	19	12
60 i więcej lat	90	16	16	12
Wykształcenie				
Podstawowe	89	18	17	12
Zasadnicze zawodowe	90	19	17	9
Średnie i wyższe	95	21	20	12
Wielkość gospodarstwa				
Do 2	88	15	16	10
3-5	90	19	19	11
6-10	90	17	16	10
Powyżej 10 hektarów	93	26	21	11
Ocena własnego gospodarstwa				
Dobre gospodarstwo	87	17	16	10
Przeciętne	92	18	17	10
Słabe	89	24	24	17
Brak opinii	91	18	23	14
Zmechanizowanie gospodarstwa				
Podstawowe wyposażenie	92	28	21	15
Częściowe	91	16	17	10
Brak sprzętu	89	17	17	10
Ocena polityki rolnej rządu				
Pozytywna	86	9	8	5
Negatywna	93	21	20	13
Brak opinii	83	16	19	6
Program Balcerowicza				
Poparcie	89	13	10	7
Brak poparcia	91	27	26	17
Brak opinii	90	13	15	8

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 5-24 kwietnia 1990 na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych (N=967)

Tabela 5. . Przewidywania co do protestów rolników

(w %)

Charakterystyka badanych	Nasilią się	Pozostaną bez zmian	Zmniejszą się	Wygasną	Trudno powiedzieć
Ogółem	28	22	11	4	36
Płeć					
Mężczyźni	29	23	11	4	33
Kobiety	24	18	11	4	42
Wiek					
Do 34	32	21	15	4	28
35-59	30	21	10	4	35
60 i więcej lat	19	25	11	3	42
Wykształcenie					
Podstawowe	24	21	10	4	40
Zasadnicze zawodowe	30	23	11	2	33
Średnie i wyższe	36	21	14	4	25
Wielkość gospodarstwa					
Do 2	23	22	12	4	39
3-5	27	19	11	5	37
6-10	28	24	9	3	37
Powyżej 10 hektarów	36	19	14	2	29
Ocena własnego gospodarstwa					
Dobre gospodarstwo	29	16	15	6	34
Przeciętne	29	24	10	3	34
Słabe	19	27	11	1	42
Brak opinii	27	5	5	5	59
Zmechanizowanie gospodarstwa					
Podstawowe wyposażenie	32	22	12	3	32
Częściowe	32	21	9	4	34
Brak sprzętu	21	23	13	4	40
Ocena polityki rolnej rządu					
Pozytywna	12	25	23	8	31
Negatywna	34	23	8	3	32
Brak opinii	15	12	13	3	57
Program 'Balcerowicza					
Poparcie	21	27	15	6	31
Brak poparcia	40	22	7	2	30
Brak opinii	19	16	12	4	48
Pytanie: Czy, Pana(i) zdaniem, protesty te w najbliższych tygodniach: 1. nasilią się 2. będą takie jak obecnie 3. zmniejszą się 4. czy też wygasną 7. Trudno powiedzieć					

Sondaż CBOS zrealizowany w dniach 5 - 24 kwietnia 1990 na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej rolników indywidualnych (N=967)